

Любов Гончар — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна.

Коло наукових інтересів: педагогіка вищої школи, професійна підготовка майбутніх економістів, соціальний захист прав молоді, проблеми фінансової грамотності населення України.

e-mail: lubov.v.gonchar@gmail.com

УДК 378.1:379.85

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-1-95-99>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Розкрито значення понять «професійна культура», «культура професійної діяльності майбутніх менеджерів». Визначено фактори впливу на формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. Виокремлено компоненти професійної культури та культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, розглянуто особливості функціонування культури їхньої професійної діяльності. Проаналізовано важливість соціально-психологічних якостей особистості у формуванні культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, визначено компоненти культури їх професійної діяльності (особистісний, когнітивний, діяльнісний).

Ключові слова: професійна культура, культура професійної діяльності, майбутні менеджери, психологічний клімат.

Постановка проблеми. Проблема формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів завжди викликала значний інтерес серед дослідників різних галузей наукового знання. Сучасні умови розвитку українського суспільства акцентують увагу на взаємозв'язку та взаємозумовленості моралі та моральності не лише в соціумі, а й у сфері освітніх послуг, оскільки завдання системи вищої освіти не повинне обмежуватися лише засвоєнням професійних знань, умінь та навичок. Вияв особистістю культури професійної діяльності в освітньому середовищі закладу вищої освіти на внутрішньому рівні утворює систему моральних цінностей не лише організації загалом, але й моральності кожної окремої особистості. Відтак, нагальною стає проблема вивчення психолого-педагогічних аспектів проблеми формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою аналізу проблеми стали наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема таких як М. Бердяєв [1], Л. Богданова [2], П. Бурдьє [3], О. Віханський [4], В. Горлачук [6], А. Кравченко [9], Н. Крилова [12], О. Крупський [11], Р. Кричевський [10], Р. Куїнн [16], А. Наумов [4], Є. Намлієв [11], А. Омаров [13], М. Томпсон, С. Фаєрман [16] та ін.

Мета статті – визначення психолого-педагогічних аспектів формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

Виклад основного матеріалу. Культуру професійної діяльності майбутніх менеджерів слід трактувати як високий рівень професіоналізму людини, як спосіб творчої самореалізації в професійній діяльності, як процес освоєння, передавання професійних цінностей, становлення системи особистісних сенсів, що розглядаються як ступінь якості професійної діяльності та життя людини.

Важливою особливістю культури професійної діяльності майбутніх менеджерів є те, що вона позначає професійну компетентність менеджера, усвідомлення себе як носія культурних зразків поведінки та професійної діяльності, формування позитивного ставлення до професійної діяльності, до колег, клієнтів.

Окреслюючи значення поняття «професійна культура», Н. Крилова розглядає її крізь систему соціальних якостей, яка безпосередньо забезпечує рівень трудової професійної діяльності й розкриває її зміст, ставлення до праці [12].

Л. Богданова розкриває професійну культуру як певну сукупність спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, відчуттів, ціннісних орієнтацій особи, що втілюються в її трудовій діяльності і забезпечують її високу ефективність [2].

Як узагальнений показник особистісно-професійної компетентності управлінця в галузі менеджменту розглядає професійну культуру П. Бурдьє, котрий: тлумачить найбільш пріоритетні способи провадження професійної діяльності; відображає його гуманістичну спрямованість; втілюється у внутрішньому (культура мислення, емоційна культура, культура рефлексії) і зовнішньому (культура спілкування, культура прояву емоцій, культура поведінки, культура професійної діяльності, культура зовнішнього вигляду) планах, визначаючи ставлення фахівця до професійної діяльності на засадах усвідомлення її значущості як державної, громадської, особистісної цінності [3].

Складовими компонентами культури професійної діяльності А. Омаров називає: освоєння загальної культури, залучення до її досягнень; оволодіння професійною майстерністю, повну творчу реалізацію професійних навичок; професійну компетентність у своєму виді діяльності; грамотне, ефективне використання засобів і методів у процесі досягнення мети; раціональність, розважливість під час виконання своєї роботи; можливість передбачення результатів праці; здатність і бажання передати свої вміння, знання, навички; культуру спілкування та морально-професійну етику [13].

Окремі вчені, роблячи акцент на психологічних моментах професійної діяльності менеджера, розглядають її з погляду функціонального підходу (В. Горланчук, Р. Кричевський, Р. Куїнн, М. Томпсон, С. Фаерман та ін.) і вирізняють низку функцій: адміністраторську, стратегічну, експертноконсультативну, представницьку, виховну, інноваційну, психотерапевтичну, комунікативно-регулюючу, дисциплінарну [5; 6; 8; 10; 16].

Як зауважують О. Віханський та А. Наумов, в організації будь-якого процесу на менеджера покладено відповідальність щодо прийняття рішень, адже саме він, будучи наділеним правом прийняття рішення, відповідає за: його наслідки (роль прийняття рішення); збір інформації про зовнішнє і внутрішнє середовище, поширення її у вигляді фактів і нормативних установок (інформаційна); формування відносин усередині й поза організацією, що мотивуватимуть працівників, координуватимуть їх дії (роль керівника) [4].

Варто зазначити, що майбутній менеджер є носієм культурних норм, на які він орієнтуватиметься у подальшій професійній діяльності, у спілкуванні з клієнтами, колегами. Тому для формування культури професійної діяльності майбутнього менеджера важливо зорієнтувати його на знання загальнокультурних норм, сформувані позитивне ставлення до культурної норми і створити передумови для формування готовності дотримуватися культурної норми в майбутній професійній діяльності.

Науковець О. Ельбрехт [4] отожднює культуру професійної діяльності менеджера з явищем управлінської культури і характеризує останню як процес і результат соціального середовища, що забезпечує оптимально сприятливі умови праці, індивідуального розвитку і самореалізації всіх членів трудового колективу. У професійній діяльності менеджер виконує функцію управлінця, тому його професійна культура певною мірою розкривається через зміст управлінської культури, яка охоплює сукупність цінностей, переконань, відносин, загальних для всіх співробітників організації, що зумовлюють норми їх поведінки і становлять основний компонент у досягненні управлінських цілей [7].

У психолого-педагогічній літературі наведені теоретичні підходи до формування культури професійної діяльності майбутнього менеджера, серед яких виокремлюють [14]: *загальнофілософський*, що розкриває закономірності формування професійної культури; *окремо-науковий*, який описує особливості її становлення; *соціально-психологічний*, що характеризує соціальні функції, умови і механізми дії особистісної культури фахівця в суспільному житті; *конкретно-соціологічний*, який розв'язує конкретні завдання з урахуванням суспільної цінності професії.

Ефективними умовами процесу формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів постають: усвідомлення індивідом потреби у професійній культурі; методичне забезпечення процесу формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів; безперервність і послідовність процесу формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів; ефективність взаємодії суб'єктів організації. При цьому важливим аспектом є створення гармонійної суб'єкт-суб'єктної взаємодії членів організації, урахування індивідуально-психологічних особливостей, якостей особистості (впевненість у собі та своїх можливостях, дисциплінованість, практичний досвід, гнучкість мислення, стресостійкість, організаторські, комунікативні здібності, творчий потенціал, уміння працювати в команді, лідерські якості, самоадаптація).

Не менш важливими є також фактори впливу на формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, серед яких слід також виокремити соціально-психологічний клімат організації.

Згідно з поглядами В. Тернопільської, соціально-психологічний клімат є якісним аспектом міжособистісних стосунків, що втілюються в сукупності внутрішніх (психологічних) умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та всебічному розвитку особистості в групі [15, с. 86].

Окреслюючи психологічні аспекти формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, слід наголосити, що цей феномен є складною системою з такими компонентами: особистісний (ціннісне ставлення особистості до обраної професії, наявність загальнолюдських цінностей і цінностей професійної самореалізації, готовності до виявлення особистої ініціативи й подальшого професійного зростання, наявність моральних якостей особистості, оцінювання власної професійно-культурної діяльності крізь призму високих моральних якостей, культурних цінностей та норм); когнітивний (засвоєння ґрунтовних загальнокультурних та специфічних професійних знань, технології їх використання у професійній діяльності, знання норм моральної та етичної поведінки, етики ділового спілкування, знання методів самоаналізу й адекватної самооцінки, методів і прийомів саморозвитку та самовиховання); діяльнісний (уміння практично використовувати набуті теоретичні знання, дотримання морально-етичних норм у суспільстві та професійній діяльності, здійснення самоаналізу власної професійної діяльності та розвитку професійної культури, знаходження шляхів до самовдосконалення та реалізації потреб самоактуалізації у професії). Важливо, що саме особистісний компонент культури професійної діяльності майбутніх менеджерів відіграє ключову роль, оскільки основні принципи організації задають певний напрям для функціонування суб'єкта, а також визначають його норми та цінності.

Зміст готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності являє собою динамічне структурно-рівневе утворення, що відображає єдність особистісного, когнітивного та діяльнісного компонентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, культуру професійної діяльності майбутніх менеджерів розглядаємо як важливий механізм, що впливає на вмотивованість, розвиток професіоналізму, творчу самореалізацію в майбутній професійній діяльності, процес освоєння та передавання професійних цінностей особистості. Вона позначає професійну компетентність менеджера через усвідомлення себе як носія культурних зразків поведінки та професійної діяльності, формування позитивного ставлення до професійної діяльності, до колег, клієнтів. Для успішного формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів необхідно створити психологічну основу для реалізації проєктувальної, організаційної, управлінської, виконавчої, технічної функцій. Успішна робота менеджера – це не тільки робота з фінансами, необхідно вміти працювати з людьми; ефективний менеджер повинен постійно вчитися мистецтву психологічної взаємодії.

Використані джерела

- [1] Н. А. Бердяев, *О назначении человека*. М.: Республика, 1993. – 383 с.
- [2] Л. В. Богданова, «К вопросу о культуре профессионального общения», *Юбилейный сборник трудов ученых РГАФК, посвященный 80-летию академии*. Москва, Россия, 1998. Т. 3. с. 66–69.
- [3] П. Бурдые *Формы капитала* П. Бурдые *Экономическая социология*, 2002. Т. 3. № 5. с. 60–74.
- [4] О. С. Виханский, А. И. Наумов, *Менеджмент* : учебник. Москва, Россия : Магистр : ИНФРА-М, 2014.
- [5] Я. И. Войтальянова, «Изучение и анализ сформированности профессиональной культуры будущего менеджера», *Вестник КГУ. Серия гуманитарные науки*. Красноярск: ИЦ КрасГУ, № 6, с. 197–200, 2006.
- [6] В. В. Горлачук *Економіка підприємства*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 344 с.
- [7] О. М. Ельбрехт, «Підготовка менеджерів у вищих навчальних закладах Великої Британії, Канади, США», автореф. дис. д-ра ... пед. наук, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ, 2011.
- [8] К. Камерон, Э. Куинн *Диагностика и изменение организационной культуры*. СПб. : Питер, 2001. 320 с.
- [9] А. И. Кравченко, *Культурология: Учеб. пособие для вузов*. М.: Академический проект, Трикста, 2003. 496 с.
- [10] Р. Л. Кричевский, *Если вы – руководитель: элементы психологии менеджмента в повседневной работе*, Москва, Россия : Дело ЛТД, 1993.
- [11] О. П. Крупський, Є. В. Намлієв, О. О. Лаврент'єва *Професійна культура майбутнього менеджера: психолого-педагогічні аспекти й чинники формування. Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі: монографія* Дніпропетровськ : Акцент, 2014. с. 257-281.
- [12] Н. Б. Крылова, *Формирование культуры будущего специалиста*, Москва, Россия: Высш. шк., 1990.
- [13] А. М. Омаров, *Управление: искусство общения*, Москва, Россия : Сов. Россия, 1983.
- [14] Т. В. Степанюк, «Социальные факторы формирования и развития управленческой культуры в межнациональных организациях», автореф. дис. ... канд. социол. наук, Москва, 2006.
- [15] В. І. Тернопільська, *Довідник з виховної роботи зі студентами*: навч. посібник, Тернопіль: Вид-во «Богдан», 2014.
- [16] R. E. Quinn, S. R. Faerman, M. P. Thompson, M. R. McGrath *Becoming a master manager: A competency framework*. New York: Wiley, Cop, 1990. 362 p.

References

- [1] N. A. Berdyayev, *O naznachenii cheloveka*. M.: Respublika, 1993. 383 p. (in Russian).
- [2] L. V. Bogdanova, «K voprosu o kulture professionalnogo obscheniya, Yubileyniy sbornik trudov uchenykh RGAFK, posvyashchennyiy 80-letitiu akademii», M., 1998. T. 3. pp. 66–69. (in Russian).
- [3] P. Burde *Formyi kapitala* P. Burde *Ekonomicheskaya sotsiologiya*, 2002. T. 3. N 5. pp. 60–74. (in Russian).
- [4] O. S. Vihanskiy, A. I. Naumov, *Menedzhment* : uchebnik. M. : Magistr : INFRA-M, 2014. (in Russian).
- [5] Ya. I. Voytalyanova, «Izuchenie i analiz sformirovannosti professionalnoy kulturyi budushego menedzhera», *Vestnik KGU. Seriya gumanitarnye nauki*. Krasnoyarsk: ITs KrasGU, № 6, pp. 197–200, 2006. (in Russian).
- [6] V. V. Gorlachuk *Ekonomika pidpr'yemstva*. My'kolayiv: Vy'd-vo ChDU im. Petra Mogy'ly', 2010. 344 s. (in Ukrainian).
- [7] O. M. Elbrekht, «Pidhotovka menedzheriv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Velykoi Brytanii, Kanady», avtoref. dys. d-ra ped. nauk, Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova, Kyiv, 2011. (in Ukrainian).
- [8] K. Kameron, E. Kuinn *Diagnostika i izmenenie organizatsionnoy kulturyi*. SPb. : Piter, 2001. 320 p. (in Russian).
- [9] A. I. Kravchenko, *Kulturologiya: Ucheb. posobie dlya vuzov*. M.: Akademicheskii proekt, Triksta, 2003. 496 p. (in Russian).
- [10] R. L. Krichevskiy, *Esli vii - rukovoditel: elementy psihologii menedzhmenta v povsednevnoy rabote*. Moskva : Delo LTD, 1993. (in Russian).
- [11] O. P. Krups'ky'j, Ye. V. Namliyev, O. O. Lavrent'yeva *Profesijna kul'tura majbut'n'ogo menedzhera: psy'xologo-pedagogichni aspekty`j chy`nny'ky` formuvannya. Teoriya i prakty`ka profesijnogo stanovlennya osoby`stosti v sociokul'turnomu prostori: monografiya Dnipropetrovs`k : Akcent, 2014. pp. 257-281. (in Ukrainian).*
- [12] N. B. Krylova *Formirovanie kulturyi budushego spetsialista*. M.: Vyssh. shk., 1990. (in Russian).
- [13] A. M. Omarov, *Upravlenie: iskusstvo obscheniya*. M : Sov. Rossiya, 1983. (in Russian).
- [14] T. V. Stepanyuk, «Sotsialnye faktoryi formirovaniya i razvitiya upravlencheskoy kulturyi v mezhnatsionalnykh organizatsiyah», avtoref. dis. kand. sotsiol. nauk, Moskva, 2006. (in Russian).

- [15] V. I. Ternopil'ska, Dovidnyk z vykhovnoi roboty zi studentamy: navch. posibnyk. Ternopil: Vyd-vo «Bohdan», 2014. (in Ukrainian).
- [16] R. E. Quinn, S. R. Faerman, M. P. Thompson, M. R. McGrath Becoming a master manager: A competency framework. New York: Wiley, Cop, 1990. 362 p.

Любовь Гончар, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск, Украина.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Раскрыто значение понятий «профессиональная культура», «культура профессиональной деятельности будущих менеджеров». Определены факторы влияния на формирование культуры профессиональной деятельности будущих менеджеров. Выделены компоненты профессиональной культуры и культуры профессиональной деятельности будущих менеджеров, рассмотрены особенности функционирования культуры их профессиональной деятельности. Проанализирована важность социально-психологических качеств личности в формировании культуры профессиональной деятельности будущих менеджеров, определены компоненты культуры их профессиональной деятельности (личностный, когнитивный, деятельностный)

Ключевые слова: будущие менеджеры, культура профессиональной деятельности, психологический климат, профессиональная культура.

Liubov Honchar, Candidate of Economical Sciences, Associate Professor of the Accounting and Auditing Department, Donbass State Pedagogical University, Sloviansk, Ukraine.

FORMATION OF CULTURE OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF FUTURE MANAGERS: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

The article describes the meaning of the concepts of «professional culture», «culture of professional activity of future managers, which is considered as a high level of professionalism of a person, a way of creative self-realization in professional activity, the process of development, transfer of professional values, the formation of a system of personal meanings, as well as the degree of quality of professional human activity and life». Theoretical approaches to forming the culture of professional activity of the future manager are presented, among which there are: general philosophical, separate scientific, social-psychological, concrete-sociological. Factors of influence on formation of culture of professional activity of future managers are determined. The components of the professional culture and the culture of professional activity of future managers are distinguished. The features of functioning of the culture of professional activity of future managers are specified. The importance of social and psychological qualities of the individual in forming the culture of professional activity of future managers is analyzed. The components of the culture of professional activity of future managers (personal, cognitive, activity) are determined. The effective conditions of the process of forming the culture of professional activity of future managers are determined. Among the number of factors influencing the formation of the culture of professional activity of future managers, the socio-psychological climate of the organization is highlighted. The role of professional activity of future managers is outlined, such as: managerial - decision making; information - gathering information about the external and internal environment, disseminating it in the form of facts and normative settings; the role of the manager is to form relationships within and outside the organization that will motivate employees, coordinate their actions. The importance of orientation of future managers on imitation of general cultural norms, positive attitude to cultural norm and creation of preconditions for formation of readiness to follow cultural norm in their future professional activity are emphasized.

Keywords: future managers, professional culture, professional activity culture psychological climate.